

Kimlik Politikasını Yeniden Düşünmek: Çağdaş Tanınma Tartışmasının Birikimi

Rethinking Identity Politics

Fırat MOLLAER*

Öz

Bu makale çağdaş tanınma teorisi tartışmalarını analiz etmektedir. Çağdaş tanınma tartışması Axel Honneth ve Nancy Fraser arasında geçen, kimlik ve tanınma mücadelesi hakkında yapılmış bir dizi tartışmanın genel adıdır. Tartışmanın ana fikri, Hegelci fenomenolojinin ‘tanınma mücadelesi’ gibi kavramlarının kimlik politikalarını anlamak için uygun bir felsefi temel sunup sunmadığı sorunuyla tanınma (recognition) ve bölüşüm (redistribution) gibi kategorilerin birbiriyle nasıl uzlaştırılacağıdır. Bu makalenin amacı, bu tartışmanın çözümlenmesi aracılığıyla kimlik politikaları ve tanınma mücadelesi sorunları üzerinde yeniden düşünülmesini sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, kimlik politikası, tanınma, tanınma mücadelesi, tanınma tartışması, bölüşüm, Hegelci fenomenoloji, Charles Taylor, Axel Honneth, Nancy Fraser

Abstract

This article examines contemporary recognition debate. ‘Recognition debate’ is a term which refers to a political-philosophical exchange’ basically took place between Axel Honneth and Nancy Fraser. The main idea of the debate is to examine if concepts of Hegelian phenomenology such as ‘struggle for recognition’ is appropriate for understanding contemporary identity politics and is possible to reconcile categories of recognition and redistribution. The aim of the article, drawing on the debate between these theorists, is to provide a new thinking for identity politics and struggle for recognition.

Keywords: Identity, identity politics, recognition, struggle for recognition, recognition debate, redistribution, Hegel’s phenomenology, Charles Taylor, Axel Honneth, Nancy Fraser.

Tartışma Başlıyor: Fenomenolojiden Tanınma Politikasına

Hegelci fenomenolojinin kavramlarının çağdaş sosyo-politik değişimleri izah edecek bir tanınma tartışmasına kaynaklık ettiği Taylor’ın çığır açıcı eserinde görülür. Taylor, kaleme alındıktan kısa bir süre sonra tanınma klasiklerinden biri haline gelen eserinde, 1960’ların toplumsal-siyasal hareketlerinin tanınma politikaları biçiminde anlaşılabilirliğini ileri sürmüştür. Taylor’ın analizindeki en dikkat çekici boyutlardan biri egemen ihtiyaçlar hiyerarşisine dair yeni bir yorumdan hareket etmesidir. Buna göre, kendine saygı, kimliğin tanınması ve farklılığın onaylanması ‘can alıcı önem taşıyan bir insan ihtiyacı’dır (Taylor, 1996, s. 43).

Yeniden dağıtım-tanınma çelişkinin ayırım noktalarından biri ihtiyaç kavramının etrafında toplanır. Bu nedenle, Taylor’ın çağdaş liberallerin ekonomik ihtiyaç teorisine karşı, Hegel’in erken dönem yazılarının ana fikirlerinden biri olan ihtiyaç-arzu ayırımına başvurduğunu söyleyebiliriz. Buna göre, bir topluluğun ‘etik yaşamı’ doğal ihtiyaçları aşan ‘tanınma arzusu’na dayanır. Bu arzu, liberallerin ekonomik adalet için temel aldıkları ihtiyaçlardan farklı bir kültürel-kolektif anlam kavramını gerektirir. Taylor, daha erken yazılarından itibaren ‘diyalojik benlik’in temeli olan bu tür bir anlam kavramının peşine düşer: “Paylaşılan anlamlar, özneler arası olanlar gibi, ana akım sosyal bilimin ağında kendisine yer bulamaz... Ana akım sosyal bilimin eksikliği, bir anlam kavramıdır-yüzeysel bir biçimde bireysel özne için değil; ‘ben’ olabildiği gibi ‘biz’ de olabilecek bir özne için” (Taylor, 1976, s. 182). Kendimizi gerçekleştirmek içinde yaşadığımız, kendi içinde anlamlı değerler sunan, topluma, kültüre ve politik kurumlara bağlıdır (Taylor, 1985, s. 208). Zira, ‘kimliğimizi her zaman, önemli saydığımız öbür kişilerin bizde görmek istedikleri şeylerle diyalog içinde, bazen de çatışma içinde tanımlarız... Kimliğim can alıcı bir biçimde başkalarıyla giriştiğim diyalojik ilişkilere dayanıyor’ (Taylor, 1996, s. 48-49).

* Yrd.Doç.Dr. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, firatmollaer@gmail.com

Taylor, sözünü ettiği eserinde, sonradan Fraser'ın geliştireceği 'yeniden dağıtım-tanınma ikiliği'nin ana hatlarını farklı terimlerle ortaya koyar. Ona göre, ikilik, 'eşit onur politikası' ve 'farklılıklar politikası' arasında düşünülmelidir. Bunlardan ilki, Kant'ın 'insanlarda saygıyı hak eden şeyin, yasalara ilkeler doğrultusunda yön verebilecek akıllı varlıklar olma konumu' olduğu düşüncesini temalaştırır. Eşit onur politikası, bütün insanlarda ortak bir yeti olarak akla başvurduğundan evrenselcidir. İnsanları özgül değerler taşıyan birbirinden farklı varlıklar olarak ele alan 'iyi yaşam'dan ziyade evrensel olarak herkesin talep edebileceği 'haklar' kavramına başvurur. Bu anlayış, çağdaş liberallerin yeniden dağıtım politikasına gönderme yapmaktadır. İkinci terim ise, 'kendi özel varoluş biçimine sadık kalma' düşüncesini takip eden 'sahicilik ideali'ne dayanır. Kantçı evrensel insanlık ilkesine karşı, 'insan olarak her birimizin özgün bir varoluş biçimimiz olduğunu öne süren' Rousseau ve Herder gibi filozoflar tarafından geliştirilmiştir. Sonuç olarak, 'evrenselcilik politikası bireylerin özerkliğini onların haklarını teminat altına alarak korurken, farklılık politikası onların kimliklerini kültürlerini muhafaza etmelerine izin vererek korur" (Thompson, 2006, s. 10).

Bu iki politika arasındaki çelişkinin nedeni, ilkinin 'farklılık körü' evrenselciliği, ikincisinin ise özgül bir iyi kavramından neşet eden evrenselcilik karşıtlığıdır. Bununla birlikte, Taylor iki politikayı, kategorik olarak ve çelişkileriyle ortaya koyduktan sonra birbirini gerektirdiklerini iddia eder. Son tahlilde, 1960'larda kimlik politikalarının gelişmesiyle koşut olan farklılık politikası, evrensel onur politikasının içinden çıkmıştır. Asıl yapılması gereken, bu evrenselci politikanın tarihsel taşıyıcısı olan liberalizmin yeni bir yorumunu geliştirmektir. Taylor, evrensel bir 'tarafsızlık' ilkesine ve ekonomik ihtiyaç anlayışına bağlı kalarak farklılıkları görmezden gelen Rawlsçı-Dworkinci 'işlemsel-prosedürel' liberalizme karşı, 'liberalizmin kucaklayıcı bir çeşitlemesi' içinde sorunların çözülebileceğinden umutludur. Ona göre, liberalizm aynı zamanda 'kendisi için savaş veren bir inançtır' (Taylor, 1996, s. 71).

Tanınma Tartışmasının Çatallanan Yolları: Eleştirel Teorinin Müdahalesi

Çağdaş tanınma tartışması, Eleştirel Teori çizgisindeki teorisyenlerin dahil olmasıyla hem yeni bir kavramsal çözümleme seti hem de bazı yorum farklılıkları kazanmıştır. Buradaki temel kaygılardan biri, tartışmayı sorunların kucaklayıcı bir liberalizmle çözülebileceği öncülünden, sosyalist yeniden dağıtım ile tanınma politikasının nasıl uzlaştırılabileceğine doğru sevk etmektir (Lash&Featherstone, 2001, s. 2). Tartışmanın aldığı yeni biçimi Fraser'ın (2014) tarih okumasıyla formüle edersek, yirminci yüzyılın sonuna doğru Soğuk Savaş sisteminin çökmesiyle sosyo-ekonomik reform taleplerinden kimlik taleplerine doğru bir 'paradigma değişimi' yaşanmıştır. Eleştirel toplum teorisi, tanınma mücadelelerinin politik çatışmanın egemen formu haline geldiği bu yeni gelişmeyi nasıl izah etmelidir?

Açıklamalardan biri, yeniden dağıtımın bir türü olarak sınıf politikasını tanınma politikasına karşı savunmaya devam etmek olabilirdi. Bu tür bir girişimde sosyalist yeniden dağıtım ve tanınma politikaları uzlaşmaz görülür. Evrenselci onur politikası ve sahicilik politikası ayrımı açısından bakıldığında, solun evrenselciliğinin altı yeniden çizilir ve tikelci olduğu gerekçesiyle tanınmanın gerçek tarihsel mücadeleleri bölücü nitelik arz ettiği iddia edilir. Fakat solun yeniden dağıtım-tanınma, ekonomi-kültür, evrensel-tikel gibi kategorilerin iç içe geçişlerini kavramaktan yoksun anti-diyalektik bir konum alma riski pusuda beklemektedir. Honneth ve Fraser, tanınmanın nasıl bir kategori olarak anlaşılması gerektiği konusundaki fikir ayrılıklarına rağmen, bu tür bir riski aşma bağlamı içinde düşünmeleri açısından ortak bir zeminden hareket ederler. Fikir ayrılıkları ise, Honneth'in tanınmayı yeniden dağıtım da içeren bir 'süper kategori' olarak değerlendirmesine karşın Fraser'ın bu iki teorik kategorinin pratikteki iç içe geçişlerini gözden kaçırmamamız fakat yine de aralarındaki analitik ayrımı korumamız gerektiğini varsayan 'perspektifçi düalizm'i ileri sürmesidir.

Tanınmanın Unutulması Olarak Şeyleşme

Honneth'in Taylor'ın makalesiyle hemen hemen aynı dönemde yayımlanan *Tanınma Mücadelesi* kitabı çağdaş tanınma tartışmasının referans çerçevelerinden biri haline gelmiştir. Genel olarak bakıldığında, Honneth'in Hegel yorumu, efendi-köle diyalektiğinde kölenin bir 'şey' olarak görülmesi bağlamının sol Hegelcilik'te eleştirel bir toplum teorisine kaynaklık ettiği vetireyle belli bir sürekliliğe sahiptir. Honneth'in Hegelci yorumunda tanınma, yeni bir 'şeyleşme' teorisinin ışığında ortaya çıkar. Klasik şeyleşme teorisi, Marx-Engels'teki 'yabancılaşma' biçimindeki anlamıyla, toplumsal faaliyetlerin belirli bir sabitlenmesiyle, 'kendi ürünümüzün bize hükmeden, denetimimizin dışında gelişen... nesnel bir güç haline gelmesi' (Marx&Engels, 2013, s. 41) ya da 'çeşitli fertlerin işbölümü ile şartlanmış işbirliğinin sonucu olarak birkaç misline çıkmış üretici güç'ün 'fertlere kendi öz-kuvvetlerinin bir araya gelişinin sonucu olarak görünme(mesi)', 'dışlarında mevcut olan bağımsız', 'onların kontrol edemediği bir kuvvet olarak' (Marx&Engels, 1968, s. 60-61) belirmesi biçiminde anlaşılır. Bundan bütünüyle bağımsız olmayan yeni bir sosyo-politik perspektiften bakıldığında, şeyleşme 'ırkçılık ve cinsiyetçiliğin her örneğinde ortaya çıkan şeydir; çünkü bunlarda önyargının hedefleri insanlar olarak değil de şeyler ya da tipler olarak algılanmaktadır' (Bewes, 2008, s. 24). Honneth'in tanınma teorisi, bu sosyo-politik perspektifteki gibi, şeyleşmeyi tanınma sorunlarıyla ilişkilendiren yeni bir yorumlama çabasına dayanır (Jay, 2008, s. 3).

Honneth'e göre, Marksist şeyleşme kavramında verili olan moral boyut, Lukacs'ın *Tarih ve Sınıf Bilinci*'ndeki şeyleşme analizini dahi bütünüyle kaçınmadığı bir 'normatif içerik'e haiz kılmıştır. Bununla birlikte, Honneth'in 'moral boyut'tan söz ederken komüniteryenlerle aynı 'iyi' kavramına başvurmadığını belirtmeliyiz. * Onun şeyleşme analizinde esas olarak normatif içerikten tamamen bağımsız olmayan bir 'sosyal ontoloji' arayışı hâkimdir. Bu yüzden, Lukacs'ın Marksist bir kanon haline gelen şeyleşme yorumunu 'sosyal'in ontolojisi ve 'moral grameri' olarak gördüğü tanınma mücadelesi temelinde yeniden yorumlar. Buna göre, şeyleşme, epistemik bir kategori hatası ya da moral ilkelerin aşılması değil, 'bir alışkanlık ya da davranış formudur'. Bu form, ötekilerle ya da toplumsal olaylarla empatik bir bağlılık yeteneğinin kaybı olarak zuhur eder. Lukacs'ın da ikna olduğu gibi, şeyleşme, zihinsel yaşamda sadece şey-benzeri bütünlüklerin egemenlik kazanmasıdır. Honneth, Lukacs'ın bu niyetini daha farklı bir düzeye taşıyarak, şeyleşmeyi 'tanınmanın unutulması' olarak kavramsallaştırır. Şeyleşme, varlığımızın diğer insanların bilincine, bağlılığa ve tanınmaya borcunun sistematik olarak unutulmasıdır (Honneth, 2005, s. 128 vd.).

Tanınma Mücadelesi: Sosyal Çatışmanın Moral Grameri

Honneth'in tanınma teorisinin temelini oluşturan ilkeler, erken dönem eserlerinden biri olan *İktidarın Eleştirisi*'nden itibaren takip edilebilir. Eleştirel Teori'nin çağdaş temsilcilerinden Honneth'in geleneksel Eleştirel Teori'yle girdiği eleştirel bir diyalog olarak düşünülebilecek bu çalışma, 'sosyal olan'ın temelinin mücadele ve faaliyet biçiminin de emek olduğuna yönelik teorik bir arayışa dayanır. Emeğin yabancılaşmasını felsefi antropolojik bir bakış açısıyla değerlendirmeye yönelik taze bir yorumun gerekliliğine dair çağrıda ise Şeyleşme eserinde olgunlaştırılacak analizin kaynakları karşımıza çıkar. Honneth'e göre, gerek Taylorist üretim sürecinde ekonomik performansa indirgenmesi gerekse Arendt'ten Habermas'a araçsal

* 'Topluluğa dönüş' açısından Honneth'in komüniteryenlerle ortak bir arayış içinde olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte, Yar'a inanacak olursak, Honneth, bu dönüşü, komüniteryenlere yöneltilen şu eleştirilerden kaçınmayı başararak yapar: Uzlaşmazlığın rolünün küçümsenmesi, topluluk zemininin çoğulculuk pahasına kazanılması, gelenekçiliğin desteklenmesi ve varolan toplumsal yapıların dönüştürücü eleştirisinin hafifletilmesi. Honneth'in bu komüniteryen 'tuzak'lardan uzak durabilmesinin nedeni, 'topluluğun biçimlenmesinde, toplumsal mücadeleye (Kampf) indirgenemez ve dönüştürücü bir moment olarak merkezi bağlılığı'dır (Yar, 2003, s. 101). Buradan hareketle, Honneth'in Kojève'in 'mücadele'si ile komüniteryenlerin 'iyi yaşam-topluluk' terimlerini muhafaza etmesine rağmen, bu iki anlayışı aşmaya çalıştığı iddia edilebilir.

eylem statüsüne terk edilerek ihmal edilmesi nedeniyle, emeğin kendini gerçekleştirmeye yönelik kimlik inşa edici ve özgürleştirici nitelikleri teoride göz ardı edilmiştir. Genel kanaat, emeğin doğa üzerinde egemenlik kurmaya yarayan, teknik ilkelere dayanan ve empirik-analitik bilimlerin konusunu teşkil eden bir araç olduğudur. Söz konusu araçsal emek anlayışı, ‘Hegel ve romantiklerin yanı sıra, erken Marx’ın aynı zamanda emek kavramının içine dahil ettiği bütün dışavurumcu ve kişilik inşa edici elementlerden soyutlanmıştır’ (Honneth, 1997, s. 241).

Demek ki, romantiklere, Hegel’e ve Marx’a göre emek bir ekonomik değer teorisine indirgenemeyecek kadar zengin bir varoluş alanı, kendini gerçekleştirme ve inşa etmenin temel elementidir. Honneth, ‘Tahakküm ve Ahlâki Mücadele’ başlıklı makalesinde, üretimin ‘estetik kavramsallaştırması’na dayanarak, emeği fonksiyonalist yaklaşımların ötesinde normatif ve moral bir değer olarak değerlendirip ‘Marksizm’in felsefi mirası’nı güncellemeye çalışır. Bu makalenin anahtar terimleri olan ‘tahakküm’ ve ‘ahlâki mücadele’ kapsamlı bir tanınma teorisine doğru giden teorik yolu da hazırlamıştır. Zira Honneth’in sonra yayımlanan temel eseri Tanınma Mücadelesi, tanınma mücadelelerini ‘sosyal çatışmanın moral grameri’ olarak ele alır.

Buna göre, Marx’ın şeyleşme ve yabancılaşma düşüncesinin teorik ve pratik değerini kavramak istiyorsak, emeği kendini gerçekleştirme, onur ve itibar gibi ‘moral mücadeleler’in normatif çerçevesinde anlamalıyız. Zira ‘Marx emeği insanın kendi kendisini gerçekleştirmesinin eleştirel bir alanı olarak düşündüğünden, toplumsal adaleti, normatif bir şekilde, emeğin kendi kendisini gerçekleştirmesine ne kadar imkân tanıdığıyla değerlendirmiştir... Bir insanın tatmin edici bir kimliği sadece onun kendi emeğinin ayrılmaz bir tamamlayıcısı olarak deneyimlemesi aracılığıyla başarabileceği-gerçekleştirebileceği inancı, Marksist emek kavramının temelini oluşturan başlıca öncüdür. Kişinin onuru ya da itibarı -Marx’ın çalışmasının çeşitli aşamalarında istifade etme konusunda hiç tereddüt etmediği terimler-, kişinin özerk emek aracılığıyla kendi yeteneklerine görsel bir form kazandırabileceğini varsayar. Bu estetik üretim kavramsallaştırması, Marx’ın şeyleşme ve yabancılaşma teşhisini destekleyen normatif bir çerçeve olarak iş görür’ (Honneth, 1995, s. 12).

Honneth, kapitalizmin sürekli birikim eğiliminin ‘başarılı kimlik biçimlenmesi’ni zedeleyen bir ekonomik emperatife dayandığını yazarak devam eder. Bu belirlemede, sınıf-kimlik ya da yeniden dağıtım-tanınma kategorilerini antinomiler olarak değerlendiren yaklaşımların ötesine geçme yönünde atılacak teorik adıma az mesafe kalır. Honneth’e göre, Marx, sınıf mücadelesini ekonomik kaynakların ya da siyasal iktidarın ele geçirilmesi üzerinde stratejik bir çatışma olarak değil, ‘baskı altında tutulan bir sınıfın kendine saygısını kazanacağı sosyal koşullar için savaştığı moral çatışmanın bir türü’ olarak görmüştür. Ekonomik kaynakların eşitsiz dağıtılmasının veya yeniden dağıtım sorunlarının sınıf mücadelesini tetiklemesi, ancak bu dağıtımın toplumsal kimliğin yaralanması veya tanınma sorunlarına yol açan koşullara neden olmasıyla mümkündür. O halde, ‘Marx’ın kapitalist toplum analizinin genel çerçevesinin sağladığı tarihsel-felsefi yorum, bundan dolayı, iş mantığından değil tanınma mantığından neşet eden bir perspektifi içermektedir (Sorel/Gramsci): Kapitalizmin ekonomik koşulları altında insanlar arasındaki karşılıklı tanınma süreci kesintiye uğrar, çünkü bir sosyal grup, saygıyı ele geçirmek için gerekli olan ön koşullardan bütünüyle yoksundur’. Bununla birlikte, Honneth, tanınma mücadelelerinin moral zeminini teşkil eden özneler arası bir alanın Marx’ta hazır olarak bulunduğunu söylemez: “Bu alan, Marx’ın kendi çalışmasında gizli olarak kalır, çünkü Marx, insan kimliği konseptini üretimi bir tanımlamayla sınırlar... onun gerçek amacının özneler arası karşılıklı tanınmayı sağlayan sosyal koşullar olduğu asla açık seçik bir duruma kavuşmaz”. Bu durumda başvurulması gereken ‘kurtarıcı eleştiri’dir. Marx’ın sezgilerinin çağdaş sosyal teoriye yeniden kazandırılması için, der Honneth, Marksizm’i sosyolojik ilkeler seti sunan bir metot gibi kabul edemeyiz. ‘Sosyal’i tanınma mücadelelerinin bakış açısından ele alan ‘tarihsel-felsefi bir perspektif’ gerekir. Bu perspektif, sosyal çatışmanın ekonomik ihtiyaçlar üzerinde değil tanınma mücadelelerinin moral

zemininde gerçekleştiği varsayımına dayanır. Sosyalın ontolojisi mücadeledir ve mücadele de temelde moraldir.

Tanınma Bütündür

Honneth tarihsel-felsefi perspektifin teorik kaynaklarını araştırmak üzere Marx'tan Hegel'e doğru gider. Bu dönüş, Marx'ın emeği özgürleştirici bir temel element olarak anlamasında, çalışmayı özbilincin inşa edici bir parçası olarak kavrayan Hegel'in payının büyük olduğunu varsaymaktadır. Fenomenoloji'de emek, bilişsel ve entelektüel yeteneklerin olumlu bir dışlaşması ya da somut bir nitelik kazanarak gerçekleşmesi olarak anlaşılır. Köle, emeğinde, doğayı basitçe nesneleştirmekten öte, kendi özbilincini görüp kendini izleyebilir. Bu nedenle, bu saf bir olumsuzlama değil, belirlenmiş bir olumsuzlamadır. Bu olumsuzlama sonucunda, köle, kendi varlığını doğayla karşılaştırmıştır ama kendisini doğayı işleyebilecek idealara sahip manevi bir varlık olarak görmesinin yanında fiziksel varlığını da tanımıştır; doğanın basit karşıtı, saf bir ruh değil, eyleyen bir varlıktır.

Hegel'e dönüşün nedenlerinden biri, 'araçsal eylem'in 'çalışma'ya üstünlüğüne karşı (Honneth, 1986, s. 166) moral temelde kavranmış bir öznel alanı teorik olarak inşa etme düşüncesidir. Hegel, bu düşüncede, özellikle, bütünlüklü bir kendini gerçekleştirmenin iyi yapılandırılmış bir etik ilişkiler düzenini gerektirdiğini söyleyen bir tanınma filozofu olarak anlaşılır. Honneth Taylor'la tanınmanın temelini kendini gerçekleştirmeye dair Hegelci bir düşünce olduğu noktasında hemfikirdir. Fakat tanınma mekanizmasının nasıl ve hangi alanlarda işlediği, tanınmanın duygusal ve normatif açıdan kurucu rolünün nasıl başarılı olduğu, bunun kimlik temelli toplumsal-siyasal hareketleri anlamada ne gibi bir rol oynayacağı hususunda Hegel'in felsefesine çok daha ayrıntılı bir analizle yönelir (McQuenn, 2011, s. 7). Bu analizde, kişinin kendisiyle olumlu bir ilişki kurması ve kendini gerçekleştirmesi için gerekli üç tanınma modeli bulunmaktadır: 'Sevgi', 'haklar' ve 'dayanışma'. Bu modeller, sırasıyla, 'kendine güven', 'kendine saygı' ve 'onur'a karşılık gelmektedir. Daha önemlisi, Honneth kişinin 'sadece kendine güven, kendine saygı ve onurun toplu biçimde kazanılmasıyla... kendisini, koşulsuz bir biçimde, hem özerk hem de bireyselleşmiş, kendi amaçlarını ve arzularını tanımlayabilen bir varlık olarak görebileceği'ni belirtir (Honneth, 1995, s. 169).

Bu belirlemede, farklı tanınma alanlarının yanı sıra, Hegelci fenomenolojinin ana fikirlerinden biri olan hakikatin bütünlüğüne dair düşünce de iş başındadır. Hakikat, uğrakları aracılığıyla kendini gerçekleştiren bütün ise, tanınmayı bütünleyen farklı modellerden birinin zedelenmesi, bütünlüğün kurulamaması demektir. Tanınma bu üç uğraktan geçmelidir: Kişisel ilişkilerin sağlayacağı kendine güven temelinde, haklar düzeninin üreteceği toplumsal saygı ve bir etik yaşamı paylaşmakla kazanılabilecek onura kadar, bütün parçalarında gerçekleştiğinde tam bir kendini gerçekleştirme ve tanınmadan söz edilebilir. Zira Hegel'e göre de, tanınma, sevgi aşamasında tam olarak gerçekleşemez; sivil toplumun haklar dünyasına ve politik topluluğa geçmeden eksik kalır. Bu geçişlerde, Hegelci 'aşma' gereği, önceki aşama korunarak daha ileri bir düzeye yükseltilir. Honneth'in terimleriyle yeniden ifade edecek olursak, kişi, ilksel ve ailevi ilişkilerde kendine güven kazandıktan sonra, bunu sivil toplumdaki haklarla gelen toplumsal saygıyla sürdürür; ancak etik yaşamda dayanışmayı ve kimliğinin tanınmasını gerçekleştirebilir. Sonuç olarak, Honneth'in tanınma aşamaları, tanınmanın bütünlüklü bir kategori olduğunu vurgular. Hegelci terimlerle söylenirse, Honneth için tanınma, bir hakikat olarak bölünmez bir bütündür. Buradan hareketle, Honneth'in tanınmayı bir 'süper kategori' olarak ortaya koyduğunu ileri sürebiliriz.

Süper Kategori Olarak Tanınma

Tanınmanın tarihsel olarak nasıl konumlandırılması gerektiği hususunda Honneth'in teorisi Taylor'inkinden ayrılır. Bu ayrılık, tanınma taleplerine herhangi bir tarihsel başlangıç atamaya indirgenebilecek yüzeysel bir kronoloji tartışmasından ziyade, metodolojik ve politik

olarak ciddi bir yol ayrımını ifade eder. Aslına bakılırsa, Honneth’le diğer tanınma teorisyenleri arasındaki temel farklardan biri olarak ifade edebilecek boyut bu bağlamda kendisini gösterir.

Taylor’a göre, tanınma politikasının tarihin sahnesinde özbilinç kazanması oldukça yenidir. Taylor, ‘tarihsel sıralamaya bağlı olarak iki tip toplumsal hareket formu önerir: Eşit onur politikası tarihsel olarak farklılık politikasından öncedir ve buna göre, farklılık politikasına doğru değişim tarihsel açıdan yeni bir şey olarak görülür. Taylor’a göre, farklılık politikası organik bir biçimde evrensel onur politikasından gelişir’ (Cooke, 2009, s. 77). Bu geçiş, değişen tarihsel koşullara göre, eski bir prensibe (evrensel onur politikası) yeni bir anlamın (farklılık politikası) uygulanmasıyla gerçekleşmiştir. Honneth’in bakış açısına yerleşirsek, Taylor’ın tanınmayı analitik olarak yeniden dağıtımdan ayrı bir kategori olarak çözümleyen Fraser’la daha fazla uzlaştığı görülür. Zira, Taylor’da tanınma taleplerinin evrensel onur politikasından ayrılarak kendisini dışavurabilmesi onun özgül bir kategori olduğunu da gösterir. Honneth, bu noktada, radikal bir çıkış yaparak, tanınmanın yeniden dağıtımını da içeren bir ‘süper kategori’ olduğunu ileri sürer (Boucher, 2004, s. 3). Buna göre, tanınma mücadelelerinin ortaya çıkışını 1960’lar gibi nispeten yakın bir tarihle sınırlayamayız. Aslında, on dokuzuncu yüzyılın geleneksel liberalizm ve Marksizm açısından ekonomik çıkar ve yasal temelli politikalar olarak tanımlanmış toplumsal mücadeleleri de bu kategoriye dâhildir. Dolayısıyla Honneth’e göre diğer tanınma teorilerinde ortaya çıkan sorun, bir tarihlendirme hatasından ibaret görülemez; ilkesel olarak, ‘gereğinden fazla dar bir yasal tanınma kavramını varsayımları’ndan kaynaklanmaktadır: “Günümüzün kimlik politikası hareketleri, kültürel amaçlara, on dokuzuncu yüzyıl ve erken yirminci yüzyılın maddi ve yasal hedeflere sıkıca bağlanan geleneksel direniş hareketlerinden daha fazla indirgenemez. Nihayetinde işçi hareketi dahi, temel olarak, geleneklerinin ve yaşam biçimlerinin... tanınmasını hedefledi. Bundan dolayı, Taylor’ın tarihsel teşhisi için temel aldığı bütün dizesel şema yanıltıcıdır... Ve Fraser, başlıca görüşlerinin bu çeldirici tarihselleştirmeden etkilenmesine izin verdikçe, zorunlu olarak, bir yanda çıkar ya da yasal temelli politika diğer yanda kimlik politikası’ tarihsel karşıtlığının hatalı zeminini temel almaktadır. Sonuç olarak, Fraser da... geleneksel sosyal hareketlerin bütün kültürel elementlerini kültürel tanınmanın tarihsel olarak yeni bir fenomen olduğu fikrine varmak için bir kenara bırakmalıdır” (Fraser&Honneth, 2003, s. 123-24).

Honneth Taylor’ın tarih yorumunun yanıltıcı olduğunu ileri sürmesine rağmen, iki düşünürün de ‘yeniden dağıtım haksızlığının neden olduğu yanlış tanınma’dan çok ‘yanlış tanınmanın neden olduğu haksızlık’ varsayımından hareket ettiklerini eklemeliyiz (Laitinen, 2009). Honneth’in ‘süper kategori’indeki işleyişe benzer biçimde, Taylor da, neredeyse ‘tanınma kavramına yeniden dağıtımın kendiliğinden bir aracı olarak odaklanır. Bir bakıma, tanınmayı yeniden dağıtıma denk olarak düşünür; tanınma gerçekleştikçe, otomatik olarak, hak eşitliği de onaylanmış olacaktır (Collins&Lim, 2010). Nihayetinde çağdaş tanınma tartışmalarının veçhelerinden biri, tanınmanın bir süper kategori olarak mı yoksa özgül bir kategori olarak mı değerlendirileceği noktasında düğümlenmektedir. Fraser, bu iki politikanın nasıl düşünülmesi gerektiği hakkında daha farklı bir yaklaşım geliştirir.

Geleneksel Kimlik Politikasının Ötesine

Fraser’ın çıkış noktası, çağdaş tanınma tartışmasının öncülerinin tanınmayı kendini gerçekleştirme kavramının psikolojik yönüyle sınırlamakla bir ‘kimlik modeli’ne yönelme riski taşıdıklarını varsaymasıdır: “Tanınma genellikle bir kendini gerçekleştirme meselesi olarak alınmaktadır. Bu, en önde gelen iki çağdaş tanınma teorisyeni olan, Charles Taylor ve Axel Honneth’in görüşüdür. Hem Taylor hem de Honneth için, diğer özne tarafından tanınmış olmak, tam ve örselenmemiş öznelliğe ulaşmanın zorunlu koşuludur. Birini tanımayı reddetmek, insani gelişme açısından onu temel bir önkoşuldan mahrum etmektir... Bundan dolayı, her iki teorisyen de yanlış tanınmayı zedelenmiş öznellik ve zarar görmüş bireysel kimliğe dayanarak tahlil eder. Ve her ikisi de, yaralanmayı etik terimlerle, öznenin ‘iyi yaşam’ı başarma

kabiliyetinin engellenmesi olarak anlamaktadır. Bu bakımdan, Taylor ve Honneth için, tanınma kendini gerçekleştirme ile bağlantılıdır” (Fraser&Honneth, 2003, s. 28).[†]

Fraser’ın müdahalesi, bu iki yaklaşımın ‘öznel’ine karşı konuyu daha nesnelci-yapısalcı bir perspektifte yönlendirme iddiasını taşır. Fraser, felsefi antropolojiyle ilgilenen bir Hegelci değil sosyalist-feminist ekolün takipçisidir; tanınma sorununa bakışı da kendini gerçekleştirme kavramından ziyade toplumsal adaletin çerçevesini bu minvalde yeniden çizmek amacından neşet eder. Taylor’ın diyalojik kimlik anlayışı, insan bilimlerinin ‘değer(lerden) bağımsız olamayacağı’ ve insanı ‘kendi kendisini yorumlayan’ bir varlık biçiminde ele alan etik bilimler olduklarını varsayan bir yorum bilgisi ve felsefi antropolojiye dayanırken (Abbey, 2004); Fraser’ın teorik yönelişleri, toplumsal adaletin ‘Keynesyen-Westefalyen çerçeve’ olarak adlandırdığı liberal, sosyal demokrat, ulusalcı çerçevesinin ötesine geçen bir yorumunu yapmak noktasında kümelenir. Temel amaç, Keynesyen çerçevenin ‘renk körlüğü’nden kurtulmak, tanınma sorununu da dahil edip ‘adaleti yeniden çerçeveleyen’ daha yetkin bir toplumsal adalet kavramı ve pratiğine ulaşmaktır (Fraser, 2005). Bunun salt bireysel teorisyenin işi değil, ‘toplumsal hareketlerin karşı hegemonyacı bloğunu ortaya çıkarmak için (kollektif) bir proje’ olduğunun altı özenle çizilir (Fraser&Honneth, 2003, s. 86). Karşı-hegemonyacı bloğu sosyo-politik bir aktör konumuna ulaştıracak teorik edim ise, 1960’ların feminist ve siyah hareketlerinin olumlu mirasını güncellemektir. İlk kuşak kimlik politikalarında kurtarılacak boyut, tanınmanın genel bir toplumsal dönüşümle birlikte gerçekleştirilmesi gerektiği varsayımındaki eleştirel teoriye atfedilebilecek radikal anlayıştır. Fraser, sözü edilen mirasa yönelirken, tanınmanın kendini gerçekleştirme kavramına asimile edilmediği ve yeniden dağıtım kategorisini geçersiz kılmadığı başka bir tanınma teorisinin imkânlarını araştırır. Bu yeni model, Hegelci ‘kimlik modeli’ uyarınca hareket ettiğini düşündüğü geleneksel kimlik politikalarının kültürelciliğiyle geleneksel Marksist sınıf politikasının ekonomizmini aşacaktır. Dolayısıyla Fraser’ın yaklaşımındaki yeni bir anlayışla ele alınmış toplumsal adalet biçiminde ifade edilebilecek politik motivasyona ek olarak felsefi motifleri belirlemek de açıklayıcı olabilir. Taylor’ın yorum bilgisi ve Honneth’in ‘sosyal olan’ı mücadelede temellendiren sosyal ontoloji arayışlarına karşılık, Fraser’ın felsefi kaygısı, sosyal bilimlere başından itibaren egemen olan kültür-ekonomi ikiliğini yeni bir diyalektik anlayış temelinde yorumlamaktır.

Kimliğin salt kendini gerçekleştirme olarak anlaşılamayacağına yönelik eleştiri, tanınma tartışmasına farklı bir soluk getirip canlandırmıştır. Bu eleştiriye geliştirirken, Fraser’ın tanınma ve yeniden dağıtım kategorileri arasında yaptığı analitik ayırım merkezi bir önem taşır. Fraser, bu ayırım uyarınca, Hegelcilikle ilişkili ‘kimlik modeli’ne karşı, tanınma kategorisinin toplumsal adaletin gerçekleşmesi açısından sunduğu imkânları ‘statü modeli’ içinde değerlendirir. Fakat bu ayırma ve teorik sonuçlarına geçmeden önce, Fraser’ın tanınma kategorisini yeniden düşünme çabasını tarihsel ve politik bir çerçeveye yerleştirmek faydalı olabilir. Çünkü Fraser, belirli bir tarih okumasından hareket ederek, tanınma politikasını ilerleyen bölümlerde Said’in düşüncesiyle ilişkilendireceğim ‘karşı-siyaset’in sosyo-politik hareketliliğini eleştirel teorisinin araçlarıyla uzlaştırma bağlamından çözümler.

Fraser iki kategoriye ele alırken öncelikle tanınmanın yeniden dağıtım kategorik olarak reddedip reddetmediği sorusuyla başlar. Bunun ardından, tanınma, kimlik politikasının ortaya çıktığı 1960’ların sosyo-politik dönüşümlerini yorumlama girişimiyle yeniden formüle edilir. Echols’ün belirttiği gibi, bugün birbirinden farklı birçok akımı ifade etmek için kullandığımız bu terim 60’ların toplumsal-politik dünyasında ortaya çıkmıştı: “1960’ların toplumsal hareketleri, ‘kimlik politikası’ olarak bilinmeye başlayan, politikanın kimliğe dayalı olması gerektiği fikrinin işaretlerini vermişti. 1960’ların sonunda, bazı Yeni Sol gruplar sınıfa

[†] Honneth’in tanınmayı ‘psikolojikleştirdiği’ eleştirisi için ayrıca bkz. (Garrett, 2010). Buna benzer bir başka eleştiri de *Tanınma Mücadelesi*’nin ‘politik’ terimini kullanmaktan kaçındığı ve sunduğu sosyolojik ‘etik yaşam’ modelinin bir tür ‘politik bilinmezlik’e dayandığı yönündedir. Bkz. (Deranty&Renault, 2007).

ayrıcalıklı bir statü atfedilen Ortodoks bir Marksizm'i desteklemeye başlamış olsalar bile, sınıf bu toplumsal hareketler için çok fazla etkisi olan bir kategori değildi. Buna karşılık, ırk, etnisite, cinsiyet, cinsel tercih ve gençlik, 60'ların çoğu aktivistinin gözünde daha çarpıcı kategorilerdi" (Echols, 1994, s. 165).[‡] Daha önemlisi, ilerleyen bölümlerde açıklayacağım terimlerle ifade edilirse, Echols'e göre, bu 'radikal' toplumsal-siyasal hareketler direniş kimliğiyle proje kimliği arasında gidip gelen çelişkili oluşumlardır: "60'lar hakkındaki görüşüm bir ölçüde eleştirel olmasına rağmen, yine de 60'ların radikalizminde özgün ve umutvar olan çok şey olduğuna inanıyorum: Onun kurumsallaşmış otoriteye ve uzmanlığa karşı mücadelesi, demokrasi ve 'politika'yı yeniden tanımlamaya adanmışlığı ve cinsiyet ve ırk gibi doğallaştırılmış türden kategorileri sorgulaması" (Echols, 1994, s. 151-52).

Bugün kimlik politikası denildiğinde, akla tüm menfi çağrışımlarıyla, ana akım çokkültürcülük, komüniteryanizmin belli formları, milliyetçilik, ayrılıkçılık, etnik bölücülük gibi terimler gelmekte ve bütün bunları çevreleyen ortak yaklaşım 'etno-politika' olarak düşünülmektedir. Fakat Echols'e inanacak olursak, bu fenomen 1960'ların politik atmosferinde şimdikinden daha özgül bir kullanıma sahipti. Fraser'ın terminolojisiyle, bu dönemde, farklı kimliklerin tanınma mücadelesi olarak kamusal tartışmanın gündemine yerleşen bu kategori, toplumsal-siyasal örgütlenmenin yeniden düzenlenmesi gibi 'özgürleştirici bir vaat'in de temsilcisiydi. Dolayısıyla, Echols'ün 60'ların politikasına bakışı, konuya sosyalist-feminist bir perspektiften yaklaşan Fraser için de yorumlayıcı bir çerçeve oluşturmaktadır. Keza, Fraser, 'Tanınmayı Yeniden Düşünmek' başlıklı makalesinde, tam da böyle bir perspektifi gündeme getirir: "1970 ve 80'lerde 'farklılığın tanınması' mücadeleleri özgürleştirici bir vaatle yüklü görünüyordu. Cinsellik, toplumsal cinsiyet, etnisite ve 'ırk' gibi bayrakları taşıyan çoğu kimse, yalnızca o ana kadar inkâr edilmiş kimliklerini ileri sürme hedefinden değil, aynı zamanda iktidar ve refahın yeniden dağıtımını mücadelelerine daha zengin ve genişletici bir boyut ekleme amacından da ilham alıyordu" (Fraser, 2014, s. 259).

Tanınma bu şekilde yeniden düşünüldüğünde, kimlik politikasının yegâne talebinin kendini gerçekleştirme olmadığı ve radikal bir toplumsal dönüşüm motivasyonu hareket edildiği ortaya çıkar. Bunun gibi, tanınma ve yeniden dağıtım, birbiriyle ilişkili ve fakat birbirinden farklı iki kategori olarak düşünülmektedir. Nicholson'ın altını çizdiği gibi, kimlik politikasının bu iki önemli bileşenin egemen liberalizme yönelttikleri karşı-iddia 'sadece 'beni gör ve farklılığımı tanı' değil, fakat aynı zamanda ve önemli ölçüde 'tanımlama ve değerlendirme eylemlerinin kendilerinin sorunlu olduğunu gör' idi'. Başka bir anlatımla, 1960'ların siyah ve feminist hareketleri, basit bir biçimde farklılıkların onaylanması talebinde bulunmuyorlar; 'tanınmanın gerçek pratikleri' üzerine de bir yorum geliştiriyorlardı: "Bu pratikler, bazılarını tanımaya yetenekli diğerlerini ise tanımadan kaçınmaya neden olan iktidar dengesizliği tarafından ne ölçüde belirlenmektedir? Ya da tanınma konusundaki başarısızlıklar ne ölçüde iktidar dengesizliğini yansıtmaktadır? Sonuç olarak, bu hareketler, tanınma idealinin kurumsallaşmış toplumsal pratikler ve söylemler tarafından nasıl başarısızlığa uğrayabileceğinden, dahası, gerçek bir tanınmanın bir toplumsal adalet (yeniden dağıtım) sorunu olduğundan söz ediyorlardı (Nicholson, 1996, s. 6).

Gelgelelim Fraser açısından, 1990'ların 'post-sosyalist' dünyasında, neo-liberal küreselleşmenin yükselişi ve Komünist Doğu Bloku'nun çöküşüyle birlikte, 'eşitlikçi yeniden dağıtım'ın gerilediği ve sadece farklılığın tanınmasını talep eden bir kimlik politikasının 'hızlı bir biçimde politik çatışmanın paradigmatik formu' haline geldiği de aşikârdır. Fraser Hegel'in fenomenolojisinden devşirilen 'kimlik modeli'nin bu menfi geçişi destekleyen teorik boyutlara

[‡] Echols'e göre, bu iki hareket birçok ortak noktaya sahip olmasına rağmen, 'aslında kadın özgürleşmesi hareketinin ana temalarının çoğu -özellikle demokratik sürecin yeniden canlandırılması ve 'politika'nın kişisel olanı da içerecek bir biçimde yeniden formüle edilmesi vurgusu- Yeni Sol ve siyah özgürlük hareketinde zaten var olan yaklaşımları ve fikirleri inceltip yeniden biçimlendiriyordu'.

sahip olduğunu düşünür: “Kimlik modelinin destekçileri, Hegelci tanınma şemasını kültürel ve politik bir alana taşırlar... Hiç kuşkusuz, bu kimlik modeli ırkçılık, cinsiyetçilik, sömürgecilik ve kültürel emperyalizmin psikolojik etkileri hakkında bazı zekice öngörüler içermektedir. Fakat teorik ve politik olarak sorunludur. Tanınma politikasını kimlik politikasıyla eşitlemek suretiyle, hem grup kimliklerinin şeyleşmesini hem de yeniden dağıtımın yerinden edilmesini teşvik eder” (Fraser, 2014, s. 262).[§]

Fraser, hem siyah ve feminist hareketlerinin başını çektiği ilk kuşak kimlik politikası ve Soğuk Savaş’ın bitiminden itibaren hızla egemen bir politik form kazanan ikinci kuşak kimlik politikası arasında bir ayrımı korumamız hem de sorunu bundan böyle tanınma politikası biçiminde tartışmamız gerektiğini iddia etmektedir. Fraser’ın amacı, ilk kuşağın olumlu mirasını devralabilecek, yeniden dağıtımın yerinden etmeksizin toplumsal adaletin yeni bir anlayışını sağlayabilecek bir tanınma modelini belirlemektir. Bu tanınma modeli, kimlik modelinin kültürelciliğiyle ilişkili iki vahim sonuçtan, yani ‘kimliğin şeyleşmesi’ ve ‘yeniden dağıtımın yerinden edilmesi’nden kaçınılmalıdır. Dolayısıyla teorik görev, yeniden dağıtım ve tanınma kategorilerini analitik olarak birbirinden ayırmak ve ikincisini yeniden tanımlamaktır.

Kimlik Modeline Karşı Statü Modeli

Fraser, tanınma ve yeniden dağıtım politikaları arasında analitik bir ayrım yapmanın gerekli olduğu varsayımıyla, Honneth’in ‘normatif monizmi’ne karşı, ‘perspektifçi düalist’ konumunu benimser (Fraser&Honneth, 2003, s.3). Perspektifçi düalizme göre, sınıf ve kimlik politikaları, ekonomik ve kültürel değişkenler, toplumsal pratikte çoğu zaman iç içe geçerler. Belli bir yanlış tanınma vakası ekonomik bir adaletsizlikle ya da bir ekonomik adaletsizlik yanlış tanınmayla ilgili olabilir. Fakat tam da bunu anlamak ve duruma uygun politikayı yürütmek üzere iki kategori arasında analitik bir ayrımı korumalıyız.

Söz konusu iki kategorinin temel farklılığı, grup farklılıklarına yaklaşımları noktasında tebarüz eder. Yeniden dağıtım paradigması, grup farklılıklarını ‘adaletsiz ayırmıştırmalar’ olarak görür. Ayrımlar, romantik dışavurumculuğa dayanan bir sahicilik politikasının yorumunun hilafına, gruplara içkin özelliklerin dışavurumu değil adaletsiz bir politik ekonominin sonucudur ve eşitlik ilkesini ihlal eder. Fraser, yeniden dağıtım kategorisini Keynesçilik, sosyal demokrasi ve sosyalizmle ilişkilendirmesine rağmen, tanınma paradigmasını ele alırken iki temel eğilimden söz eder. Bunlardan birincisi, farklılıkları grubun içkin kültürel özellikleri olarak kutlarken, diğeri, bu farklılıkların toplumsal gerçekliklerini yadsımamasına rağmen toplumsal olarak inşa edildiklerine dikkat çeker. İlk yaklaşım açısından, adalet, zarar görmüş kimliğin olumlanmasını ve grup farklılığının kutlanmasını gerektirir. Fakat ikinci yaklaşıma göre, bu onaylama gruba atfedilmiş kimliğin eleştirisiz bir biçimde benimsenmesi anlamına geldiğinden, varolan temel koşulları değiştirmeden işlem görecektir ve kendi amacına zarar verecektir. Bu yüzden, farklılığın kutlanması yerine, farklılığın işlendiği terimlerin yapısı sökülmesi ve böylece bunların temel nitelikler olmadığı gösterilmelidir (Fraser&Honneth, 2003, s. 15).

Neticede, toplumsal adaletin yeniden dağıtım ve tanınma biçiminde iki temel yolu vardır ve somut durumlarda hangisinin öncelik taşıdığına anlaşılması bakımından aralarındaki analitik ayrım muhafaza edilmelidir. Bundan dolayı, perspektifçi düalizmde yeniden dağıtım ve tanınma politikalarından herhangi biri süper kategori olarak öne çıkıp diğerini massedemez. Bu iki kategori birbirine indirgenmeden özgüllükleri korunur ve bağdaşmaz ‘felsefi paradigmalardan çok adaletin akraba (folk) paradigmaları’ olarak telakki edilir. Fraser yeniden

[§] Fraser’ın Honneth ve Taylor’ın teorisi arasındaki farklara duyarlı olmak yerine iki düşünürü bütünselleştirdiği, hatta Taylor’ın eserine getirilen (özcülük ve kimliğin şeyleşmesi gibi) genel eleştirileri, Honneth’e de yansıttığı ileri sürülebilir.

dağıtım ve tanınmanın adaletin akraba paradigmaları oldukları belirlemesini yaptıktan sonra, bu iki politikayı geleneksel sınıf ve kimlik politikalarının müzmin karşıtlığını açacak daha geniş bir sosyo-politik bağlamda yeniden tanımlamaya girişir: “Yeniden dağıtım ve tanınmayı sırasıyla sınıf politikası ve kimlik politikasıyla aynı hizaya getirmek yerine, akraba paradigmaların her birini, ilke olarak her toplumsal hareketin durumuna uygulanabilecek, sosyal adalet üzerine kendine özgü bir perspektifin ifadesi olarak kullanıyorum. Böyle bakıldığında, yeniden dağıtım paradigması, Yeni Düzen liberalizmi, sosyal demokrasi ve sosyalizm gibi sadece sınıf-merkezli yönelimleri değil, aynı zamanda, feminizm ve anti-ırkçılık gibi, cinsel ve ırksal-etnik adaletsizliğe çözüm getirmek için sosyo-ekonomik dönüşüm ya da reform talep eden politik formları da kapsayabilir. Bu yüzden, bu anlayış, geleneksel sınıf politikasından daha geniştir. Bunun gibi, tanınma politikası, sadece adaletsiz bir biçimde değeri düşürülmüş kimliklere yeniden değer kazandırmayı hedefleyen -kültürel feminizm, siyah kültürel milliyetçiliği ve eşcinsel kimlik politikası gibi- hareketleri değil, fakat aynı zamanda... geleneksel kimlik politikasının ‘özcü’ eğilimlerini reddeden yapısökümcü eğilimleri de içine alabilir. Bu nedenle, bu yaklaşım da geleneksel kimlik politikasından daha geniştir” (Fraser&Honneth, 2003, s. 12).

Toplumsal adaletin koşut paradigmaları olarak anlaşılmaları, yeniden dağıtıma geleneksel sınıf politikasından, tanınmaya da geleneksel kimlik politikasından farklı muamele edileceğine işaret eder. Kritik soru ise, tanınmanın geleneksel kimlik politikasından farklı bir biçimde ele alınmasının nasıl mümkün olacağıdır. Bunu statü modeli ve farklılaşmış tanınma modelini izah ederek iki temel aşamada açıklayabiliriz.

İlk olarak, perspektifçi düalist anlayışta, geleneksel kimlik politikasına içkin olan şeyleşme ve yeniden dağıtımın yerinden edilmesine karşı, tanınma kategorisinin içeriği Weberci bir ilhamla ‘statü modeli’ biçiminde yeniden düzenlenir. Bu bağlamda, Marksist sınıf kavramının üretimle ilişkili, ekonomik temelli bir topluluğa işaret ettiği, buna karşılık, tanınma kategorisindeki toplulukların daha çok statü terimiyle açıklanabileceği iddia edilir. Dolayısıyla, anahtar terimler, üretim ilişkilerinin çerçevesinden çıkarılmak yerine, ‘daha az saygı, itibar ve onur’ biçiminde belirlenir (Fraser&Honneth, 2003, s. 14).**

Statü modeli kültürel, etik ve öznelci boyutlara odaklanan tanınma teorilerinin aksine sosyolojik, kurumsal(cı) ve nesnelci bir yaklaşım olduğundan, saygı, itibar ve onur, kendini gerçekleştirmeden daha farklı bir bağlamda ele alınır: “Statü modelinde, yanlış tanınma ne ruhsal biçim bozulması ne de etik kendini gerçekleştirmenin engellenmesidir. (Statü modelinde) Bilakis, kurumsallaşmış bir tabi kılma ilişkisi ve adaletin ihlali söz konusudur”. Buna göre, yanlış tanınma, ‘kültürel değerlerin kurumsallaşmış örüntüleri’ aracılığıyla inşa edilen bir toplumsal pratiktir. Aşağılayıcı tutum ve davranışlar serbestçe dolaşan söylemlerle değil ‘toplumsal yaşama eşit katılımı engelleyen’ toplumsal kurumlarda yerleşmeleriyle kökleşirler. Bir başka deyişle, statü modelinin normatif ölçütü ‘katılım eşitliği’dir. Yanlış tanınma, kamusal alana katılma ve sesini duyurmanın kurumsallaşmış pratikler nedeniyle engellenmesi olarak anlaşılır. Katılım eşitliği normunun gerçekleşmesi içinse ‘nesnel’ ve ‘öznelarası’ olmak üzere iki koşul söz konusudur: “Maddi kaynakların dağıtımı, katılımcıların bağımsızlığını ve ‘sesi’ni güvence altına alacak nitelikte olmalıdır. Bunu katılım eşitliğinin nesnel koşulu olarak

** Fraser’ın statü ve sınıf kategorilerini analitik olarak ayrıştırmak adına Marksizm içinde sınıfı ekonomist ve özcü bir bakışla değerlendirmeyen yaklaşımlara gözünü kapamak zorunda kaldığı iddia edilebilir. Bu konu Honneth’in eleştirilerinden birini de sergilediği için önemlidir. Honneth, bahsedilen yaklaşımlardan özellikle Thompson’a yakın bir yaklaşımla kendi tanınma teorisini geliştirir. Thompson’a (2004) göre, işçi sınıfının mücadelesi dediğimizde onun geleneklerini ve kültürünü oluşturmasını da kastetmiş oluruz. Buna göre, sınıf mücadelesi ile anlatılan, Honneth’in ileri sürdüğü tanınma mücadelesidir. Sınıf, burada durgun bir kategori değildir. Thompson, sınıfı ilişkisel bir oluşum olarak anlar ve işçi sınıfının ‘kendi kendini inşa etmesi’nden söz eder. Honneth’in perspektifinden bakarsak, Thompson’ın eserinin başlığındaki fiilden işçi sınıfının bir tanınma mücadelesi içinde kendi kendisini oluşturması-gerçekleştirmesini anlamamız gerekir.

adlandırıyorum. İkinci koşul ise, kültürel değerlerin kurumsallaşmış örüntülerinin bütün katılımcılar için eşit saygı sağlamasını ve toplumsal eşitliği elde etmek için eşit fırsatları teminat altına almasını gerektirir. Bunu da katılım eşitliğinin öznelarası koşulu olarak tanımlıyorum” (Fraser&Honneth, 2003, s. 36).

İkinci olarak, statü modelinde ana akım çokkültürcülükten farklı bir biçimde, grup özgüllüğüne değer atfeden yaklaşımlara a priori ayrıcalık verilmez. Tanınma, ‘farklılığın olumlandığı tanınma’ açısından olduğu gibi, ‘yapısökümcü tanınma’ ve ‘evrenselci tanınma’ açısından da değerlendirilir. Bunlardan ilki ve sonuncusu, şimdiye dek ele aldığım tanınma ve yeniden dağıtım politikalarına karşılık gelirken, yapısökümcü tanınma, temelde Hegelci bir kavram olan tanınmaya Derrida’nın ikili karşıtlıkların yapısını söken ‘strateji’sini aşar. Evrenselci tanınma, yeniden dağıtım politikasında olduğu gibi, tanınmanın nesnel koşulunu sağlar. Yanlış tanınmaya neden olan kötü dağıtım koşulları evrenselci tanınma ile düzeltilir. Farklılığın tanınması, grup kimliğinin kurumsallaşmış pratikler tarafından aşağılandığı noktada öznelarası koşulu sağlayan bir çözüm önerir. Buna karşın, bu yaklaşım, tek başına ele alındığında, özcülük, grup kimliğinin şeyleşmesi, yeniden dağıtımın yerinden edilmesi, ayrılıkçılık gibi politik sonuçlara da yol açabilir. Fraser, bu aşamada, yapısökümcü stratejiyi dönüştürücü bir politika olarak işe koşar: “Bu kullanımda, ‘tanınma’ ana akım çokkültürcülükle ilişkilendirilen grup farklılıklarının değerinin saptanması anlayışıyla sınırlanamaz. Aksine, tanınma, yapısökümle bağlantılı olan, sembolik düzenin bir tür derin yeniden yapılanmasını da içerir. Bu yüzden, tanınma, tanınma koşullarını ona neden olan temel çerçeveyi değiştirmeksizin araştırılan ‘olumlayıcı’ yaklaşımları olduğu gibi, bu çerçeveyi dönüştürmeyi hedefleyen ‘dönüşümcü’ yaklaşımları da kapsar” (Fraser&Honneth, 2003, s. 96).

Sonuç olarak, Fraser’ın perspektifçi düalizminin en önemli katkısı, koşulların farklılığını dikkate alabilen bir yaklaşım sunmasıdır. Buna göre, bir haksızlığın nedeni belli toplumsal-tarihsel koşullarda tanınma sorunuyla, bir diğerinde yanlış tanınmanın nedeni bir haksızlık olabilir. Fraser’ın yanlış tanınmaya neden olan kurumsal pratiklere daha fazla dikkat çekmesi de en az bunun kadar önemlidir. Honneth tanınmayı yasal boyuta indirgeyen dar bir yorum olduğunu iddia etse de, bu yaklaşımın üstünlüğü, kişinin kendini gerçekleştirme engel olan kurumsallaşmış söylemlere özel bir önem atfetmesidir. Fraser’ın Taylor ve Honneth’in düşüncesinde tanınmanın kendini gerçekleştirme indirgendığı iddiası da bununla ilgilidir. Gelgelelim Fraser’ın eleştirileri tanınma teorisine farklı bir soluk getirmiş olsa bile, tanınma fenomenolojisinden bilinçli bir biçimde yürüttüğü kopuşun hangi olumsuz sonuçlara yol açabileceği de düşünülmeğe değerdir. Bu bağlamda temel sorun, Fraser’ın adalet yaklaşımının ‘toplumsal tanınmanın insan ilişkilerindeki gündelik görünümünün fenomenolojisini içermemesi’dir (Connolly&Leach&Walsh, 2007, s. 7). Dolayısıyla, Sartre ve Fanon’un teorik müktesebatından hareketle, fenomenolojinin ırkçılık çözümlerinde son derece etkili bir analitik araç olabileceği gösterildiğinde (Bernasconi, 2000), söz konusu nesnelci soluğun Fraser’ın temel kaygısı olan toplumsal adaletin içeriğini sınırlayacağı da ileri sürülebilir. Her halükârda, meselenin öznelciliğe karşı nesnelci-kurumsalcı bir tutum almakla yetkin bir çözüme kavuşamayacağının bir ifadesidir bu.

Tanınma sorununu yeniden ifade edersek, Fraser’a göre, toplumsal adaletin tesis edilmesi için yanlış tanınmaya neden olan nesnel koşullarla mücadele edilmelidir. Bu yeniden dağıtım politikasını gerektirir. Katılım eşitliğinin nesnel koşulunun yanında, bir kişiyi ya da grubu toplumun eşit bir üyesi olarak kamusal alana katılmaktan mahrum bırakan kurumsallaşmış kültürel örüntüleri düzelterek katılım eşitliğinin öznelarası koşulu da sağlanmış olur. Öznelarası koşul, yanlış tanınmış kimliğin olumlanmasını içerir. Bunlar bir bakıma telafi edici politikalardır. Bununla birlikte, Fraser, kimliğin kendini yorumlayan bir varlık tarafından başarılabilecek bir kendini gerçekleştirme meselesi değil, kurumsallaşmış pratikler tarafından bize atfedilen ya da sembolik bir düzenin karşıtlıklarının içine

hapsedildiğimiz bir şey olabileceğini de gündeme getirmiştir. Olumlama politikası, dönüştürücü bir politika olmaksızın kimliğin şeyleşmesine yol açabilir. Bu dönüştürücü politika, yapısökümcü bir stratejiyle iş görerek siyah/beyaz, kadın/erkek, doğu/batı gibi ikili karşıtlıkları sorgulayacaktır.

Fraser’la birlikte, kimliği fenomenolojik ve hermenötik açıdan değerlendiren yaklaşımlardan farklı bir noktaya ulaşıyoruz. Fraser’da kimlik, tanınma ve yanlış tanınma konuları, Hegel’in *Fenomenoloji*’sindeki bilincin kendini gerçekleştirme serüveni ve kendini yorumlayan varlık açısından ele alınmaz. Yapısöküm, Fraser’ın geleneksel kimlik modelinden uzaklaşmak için kullandığı felsefi kaynaklardan biri olarak karşımıza çıkar.

Kaynakça

- Abbey, R. (2004). Introduction: Timely Meditations in an Untimely Mode-The Thought of Charles Taylor, Charles Taylor, ed. Ruth Abbey, Cambridge University Press.
- Bernasconi, R. (2000). Irk Kavramını Kim İcat Etti? Felsefi Düşüncede Irk ve Irkçılık, çev. Z. Direk vd., İstanbul, Metis.
- Bewes, T (2008). Şeyleşme: Geç Kapitalizmde Endişe, çev. Deniz Soysal, İstanbul, Metis.
- Boucher, G. (2004). “Struggle for Recognition”, Hegel and Ethical Politics, Melbourne University, Summer School.
- Collins, A. & Lim, J. (2010). Recognition, Redistribution, Liberty, Journal of Economic Behaviour & Organisation, 74.
- Connolly, J.& Leach, M.&Walsh, L. (2007). Introduction, Recognition in Politics: Theory, Policy and Practice, ed. J. Connolly&M. Leach&L. Walsh, Cambridge Scholars Publishing, 2007.
- Cooke, M. (2009). Beyond Dignity and Difference: Revisiting the Politics of Recognition, European Journal of Political Theory, 8, 76.
- Deranty, J. P & Renault, E. (2007). Politicising Honneth’s Ethics of Recognition, Thesis Eleven, Number 88.
- Echols, A. (1994). Nothing Distant about It: Women’s Liberation and Sixties Radicalism, The Sixties: From Memory to History, ed. David Farber, The University of North Carolina Press.
- Fraser, N. & Honneth, A. (2003). Redistribution or Recognition? A Political-Philosophical Exchange, London, New York, Verso.
- Fraser, N. (2005). Reframing Justice: In a Globalizing World, New Left Review, 36, November-December.
- Fraser, N. (2014). Tanınmayı Yeniden Düşünmek, Kimlik Politikaları: Tanınma, Özdeşlik ve Farklılık, ed. & çev. Fırat Mollaer, Ankara, Doğu Batı.
- Garrett, M. (2010). Recognizing the Limitations of the Political Theory of Recognition: Axel Honneth, Nancy Fraser and Social Work, British Journal of Social Work, 41, 7.
- Honneth, A. (1986). Work and Instrumental Action: On the Normative Basis of Critical Theory, trans. by Mitchell G. Ash, Thesis Eleven, 5-6.
- Honneth, A. (1995). Domination and Moral Struggle: The Philosophical Heritage of Marxism Reviewed, The Fragmented World of the Social: Essays in Social and Political Philosophy, ed. by Charles W. Wright, State University of New York.
- Honneth, A. (1995). The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts, trans. by Joel Anderson, Polity Press.
- Honneth, A. (1997). The Critique of Power: Reflective Stages in a Critical Social Theory, trans. by Kenneth Baynes, MIT Press.
- Honneth, A. (2005). Reification: A Recognition Theoretical View, The Tanner Lectures on Human Values, University of California, Berkeley.
- Jay, M. (2008). Introduction, Reification: A New Look at an Old Idea, Oxford University Press.

-
- Laitinen, A. (2009). Recognition, Needs and Wrongness: Two Approaches, *European Journal of Political Theory*, 8.
- Lash, S. & Featherstone, M. (2001). *Recognition and Difference: Politics, Identity, Multiculture*, Theory Culture Society, 18.
- Marx, K.&Engels, F. (2013). *Alman İdeolojisi*, Cilt I, çev. Tonguç Ok & Olcay Geridönmez, İstanbul, Evrensel.
- Marx, K. & Engels, F. (1968). *Alman İdeolojisi*, çev. Selâhattin Hilav, İstanbul, Sosyal.
- McQuenn, P. (2011). Recognition, Social and Political, *Internet Encyclopedia of Philosophy*.
- Nicholson, L. (1996). to Be or Not to Be: Charles Taylor and the Politics of Recognition, *Constellations*, Volume 3, Number 1.
- Taylor, C. (1976). *Hermeneutics and Politics*, *Critical Sociology*, ed. Paul Connerton, Penguin.
- Taylor, C. (1985). *Philosophical Papers, Vol. 2: Philosophy and the Human Sciences*, Cambridge.
- Taylor, C. (1996). *Tanınma Politikası, Çokkültürcülük: Tanınma Politikası*, haz. Amy Gutman, Çev. Yurdanur Salman, İstanbul, Yapı ve Kredi.
- Thompson, E. P. (2004). *İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu*, Çev. Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul, Birikim.
- Thompson, S. (2006). *The Political Theory of Recognition: A Critical Introduction*, Polity Press.
- Yar, M. (2003). Honneth and the Communitarians: Towards a Recognitive Critical Theory of Community, *Res Publica*, 9.
-